

Библиотечко законодавство и положај запослених у јавним библиотекама у Србији

Драгана Сабовљев
Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“, Зрењанин
dragana.sabovljevic@gmail.com

Сажетак

Рад се бави правним положајем стручних радника у јавним библиотекама у Србији. Анализирају се донети библиотечког законодавства до доношења Закона о библиотечко-информационој делатности (2011) и прописи усвојени од почетка његове примене 2012. године. Циљ истраживања био је да се утврди да ли ова правна акта представљају добру основу за побољшање статуса запослених. Претпоставка је да би Закон требало да омогући напредовање и усавршавање библиотечких радника у складу са новом улогом коју јавне библиотеке добијају развојем глобалне мреже и информационог технологија. Законодавство које нормира и уређује њихов рад мора да се мења, надграђује и усклађује са међународним прописима и стандардима, да би обезбедило основу на којој јавне библиотеке у Србији постају део светског библиотечко-информационог система. Установљено је да актуелни Закон о библиотечко-информационој делатности и подзаконска акта омогућавају унапређење многих сегмената професионалне делатности, али да положај и статус стручних радника нису унапређени, било због неусклађености са другим прописима који уређују њихов рад, било услед непрецизног и површног тумачења његових одредаба.

Кључне речи:

јавне библиотеке, законска регулатива, Србија, Социјалистичка Федеративна Република Југославија, међународни прописи, међународни стандарди, библиотечки радници, формално образовање, стручна звања, стручно усавршавање

Увод

У мрежи библиотека које чине библиотечко-информациони систем једне државе јавне библиотеке су најбројније. „Јавна библиотека је организација коју оснива, подржава и финансира заједница, било преко локалних, регионалних или државних органа управе, или кроз друге начине друштвеног организовања заједнице. Она обезбеђује приступ знању, информацијама и производима људског духа, путем различитих извора и услуга, и подједнако је доступна свим припадницима заједнице, без обзира на расу, националност, старосно доба, пол, веру, језик, инвалидност, економски и радни статус, и образовни ниво“.¹ Из ове дефиниције произилази да јавне библиотеке имају најшири круг корисника и најразноврснију библиотечку грађу доступну на различитим медијима. Као институције културе које оснивају најчешће локалне зајед-

нице, представљају јавне сервисе који су у обавези да грађанима пруже различите услуге. Установама образовања и културе постају партнери у ширењу образовања, писмености и у промоцији локалне културне баштине. Оснивају се у друштвима различитог степена културног и економског развика и од бриге и старања заједнице, исто онолико колико и од стручности, труда и ентузијазма стручних радника, зависи колико ће бити у могућности да развијају своје активности и услуге.

Делатност јавних библиотека је уређена, организована и дефинисана домаћим законодавством и међународним стандардима и препорукама. Она се развија у складу са новом улогом коју ове институције добијају развојем глобалне мреже и информационог технологија. Самим тим, стручни радници у јавним библиотекама морају да се стручно усавршавају и развијају вештине и компетенције да би унапредили делатност установа у којима су запослени. Тиме и законодавство које нормира и уређује њихов рад мора да се мења и надграђује и да се усклађује са међународним прописима

¹ IFLA/UNESCO Смернице за развој јавних библиотека (Београд: Народна библиотека Србије; Библиотека града Београда, 2005), 9.

и стандардима, да би обезбедило основу на којој јавне библиотеке постају део светског библиотечно-информационог система.

Библиотечко законодавство у Србији, као самосталној држави или делу Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Краљевине Југославије, Социјалистичке Федеративне Републике Југославије или Савезне Републике Југославије, има дугу традицију. Пратило је развој библиотека, уређивало њихов рад и усклађивало се са међународним прописима. Међутим, библиотечко право, како га назива Драган Бараћ,² није довољно истраживана област и, самим тим, не постоји много података о томе колико је оно примењиво у пракси, колико је могуће поштовати поједине одредбе закона и прописа у овој области с обзиром на стање у којем се читаво друштво налази у одређеном периоду, нити колико је оно само усклађено са другим законима који се примењују у библиотечно-информационој делатности, а који су незаобилазни део организације њеног пословања.

Рад се бави положајем стручних радника у библиотечком законодавству до 2011. године и анализом прописа из ове области од доношења Закона о библиотечно-информационој делатности. У њему се користе термини „стручни радници у јавним библиотекама“ и „библиотечки радници“ (као и „запослени“, мада је овај други појам шири и односи се на све раднике у јавним библиотекама, а не само на стручне), а не традиционални и општеприхваћени „библиотекари“, јер је намера ауторке да покаже да је много проблема у вези са применом овог закона настало непрецизним и површним тумачењем појмова. Такође, уместо појма „народна библиотека“ користи се „јавна библиотека“.

Преглед закона и пратећих аката о библиотекама и библиотечној делатности пре Закона о библиотечно-информационој делатности из 2011. године

Од првог Закона о Народној библиотеци и Музеју из 1881. године донет је велики број закона и подзаконских аката којима се уређује библиотечно-информациона делатност у Србији. Усвајање и ступање на снагу овог закона означило је почетак

њеног развоја јер су „први пут у Србији легализовани назив, правни положај, библиотечка делатност и управљање библиотекама и музејом као националним установама културе.“³ У њему се наводи да Библиотеком управља библиотекар, а поред овог звања, помиње се и помоћник библиотекара. Следио је низ подзаконских аката, али тек 1901. године донесен је следећи, Закон о Народној библиотеци, као један од најмодернијих закона у овој области у тадашњој Европи. Библиотеке разних типова (прва јавна библиотека основана је 1866. године у Крагујевцу) биле су у надлежности Министарства просвете, а касније Министарства културе.

Историјске прилике нису много погодиле развоју законодавства у библиотечној делатности, па је тек 1960, после 59 година, на снагу ступио нови Закон о библиотекама у новој држави – Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији (СФРЈ). То нипошто не значи да се није развијала сама делатност, јер иако су Први и Други светски рат донели незапамћена разарања читавом свету, уништавање држава и стварање нових, па и уништење Народне библиотеке у Београду, периоди између два рата, као и послератни, донели су процват различитих типова библиотека које су, као и школе, радиле у корист народног просвећивања и искорењивања неписмености и биле намењене најширем кругу корисника.

Иако је у међуратном периоду Друштво југословенских библиотекара разматрало могућности оснивања професионалне библиотекарске школе, ова идеја реализована је после Другог светског рата. Од 1946. године организују се курсеви за обучавање и оспособљавање радника у библиотечној струци и доносе одговарајућа акта која одређују библиотечку делатност и струку. „Влада ФНРЈ“⁴ донела је од августа до октобра 1947. Основну уредбу о библиотекарско-архивистичкој струци која је садржала појам струке, звања, приправничку службу и хонорарну службу, а Комитет за школе и науку ФНРЈ издао је 1948. Наредбу о увођењу нових звања „библиотекарски техничар“ и „библиотечки руковалац“ у библиотекарско-архивистичкој струци, као и више наредби о припадностима и одређивању основне плате за постојећа и нововедена звања. Посебну пажњу привлачи Наредба о увођењу нових звања „стручни сарадник“ и „ви-

² Драган Бараћ, *Право у области књије* (Београд: Народна библиотека Србије, 2014), 68.

³ Драган Бараћ, *Нав. дело*, 78.

⁴ Федеративна Народна Република Југославија – прим. аут.

ши научни сарадник' у просветно-научној струци, која се према тумачењу у Службеном листу могла примењивати и у библиотекарско-архивистичкој струци".⁵ Године 1947. оснива се Друштво библиотекара НР Србије, 1948. Средња библиотекарска школа у Београду и покреће се часопис *Библиошкар*. „Са уредбом о струци, Средњом библиотекарском школом, Друштвом библиотекара, чији је први задатак, исказан у његовим Правилима, управо био ,стручно усавршавање постојећих и уздизање нових стручних библиотекарских кадрова' и часописом ,Библиотекар', библиотекари Србије могли су, почев од 1948., да се посвете дневним стручним задацима, раду у библиотекама, доградњи и усавршавању своје професије".⁶

Како је држава ступала у нове међународне односе, тако су и библиотеке у свом деловању почеле да примењују интернационалне прописе и стандарде, а осавремењивању рада, примени нових информационих технологија и развоју струке прилагођавали су се закони и пратећа акта.⁷ Библиотечки радници су се укључили у међународне активности у развоју библиотечко-информационе делатности, одлазили на стручно усавршавање у иностраним библиотекама, на конгресе IFLA-e⁸ и друге међународне и скупове и саветовања.

Шездесете године 20. века важне су за развој библиотекарства и по томе што је први пут, 1963. године, на Филолошком Факултету у Београду основана наставна група за библиотекарство и тиме остварена идеја о образовању библиотекара на високошколском нивоу. Она је постојала до школске 1965/66. године.

После доношења Устава СФРЈ 1974. године и децентрализације државе, бригу о оснивању и функционисању библиотека преузимају републике и покрајине, где су међусобни односи били регулисани самоуправним споразумима. Иако је идентификована потреба за стварањем јединственог

библиотечко-информационог система на нивоу државе, са јединственим стандардима, републике су наставиле да самостално развијају своје системе. У Републици Србији је све било још компликованије јер су Аутономне покрајине Војводина и Косово и Метохија развијале библиотечку делатност независно од ње.

Године 1977. у СР Србији се доноси Закон о библиотечкој делатности,⁹ а 1985. Закон о изменама и допунама Закона о библиотечкој делатности.¹⁰ У Закону из 1977. се прецизира да послове библиотечке делатности могу да обављају лица са високом, вишом и средњом стручном спремом, односно четвртим степеном стручне спреме и положеним стручним испитом (члан 31), док се у члану 32. уопштено говори да се стручни испит полаже након стручног оспособљавања у практичном раду у „организацији која обавља библиотечку делатност“. Он, у складу са законом, својим општим актом утврђује дужину и програм стручног оспособљавања, а програм стручног испита и начин полагања прописује „републички орган управе надлежан за послове културе“. Важно је поменути да се у члану 38, између осталих функција Народне библиотеке Србије (НБС), у ставу 7. наглашава да „издаје необјављену библиотечку грађу, стручну и приручну библиотекарску литературу, резултате свог стручног и научноистраживачког рада и друге публикације из делокруга свога рада“, а у ставу 10 да „даје предлоге за школовање и стручно усавршавање библиотечких радника и организује поједине облике стручног усавршавања“. Законом о изменама и допунама Закона у библиотечкој делатности наводи се да стручни испит организује и спроводи Народна библиотека Србије и додају се нови чланови у којима се прецизира да се стручни испит полаже пред комисијом коју именује НБС уз мишљење Друштва библиотечких радника и Заједница библиотека и утврђују се трошкови полагања. Одређује се и када библиотечки радници са одговарајућом стручном спремом стичу услове за полагање стручног испита, као и то да им престаје радни однос уколико га не положи у предвиђеном року.

⁵ Десанка Стаматовић, „О библиотекарској професији – историја и перспектива“, у *Библиошкарство на крају века: зборник радова* (Београд: Библиотечарско друштво Србије, 1996), 6.

⁶ Исто, 7.

⁷ О развоју библиотечког права у овом периоду више у Драган Бараћ, Нав. дело, а о развоју библиотечко-информационе делатности у Гордана Стокић Симончић и Жељко Вучковић, „Основни правци развоја библиотекарства у Србији 1945–1990“, 45–71 и „У потрази за професионалним идентитетом: библиотекарство у Србији 1991–2011“, у *Библиошке и иденитетске* (Панчево: Градска библиотека; Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета, 2012), 105–126.

⁸ The International Federation of Library Associations and Institutions – Међународна федерација библиотечких удружења и институција

⁹ „Закон о библиотечкој делатности“, *Службени гласник SR Србије* бр. 44 (1977), 9 (1984), 24 (1985), у Драган Бараћ, прир., *Збирка прописа о библиотечкој делатности и библиотекама* (Београд: Minel – Привредно финансијски водич, 1986), 11–18.

¹⁰ „Закон о изменама и допунама Закона о библиотечкој делатности“, *Службени гласник SR Србије* бр. 51 (1985), у Драган Бараћ, прир., *Збирка прописа о библиотечкој делатности и библиотекама*, 19–21.

Да би се додатно прецизирале ове законске одредбе, донесен је и Правилник о програму и начину полагања стручног испита библиотечких радника.¹¹

Закон о библиотечкој делатности и библиотекама¹² у Социјалистичкој Аутономној Покрајини (САП) Војводини ступио је на снагу 1974. године, дакле пре Закона у СР Србији. За разлику од њега, у овом Закону, у члану 58. одређује се да „Библиотечку делатност у библиотекама и библиотечким јединицама могу да обављају лица која су стекла звање: књижничар, виши књижничар, библиотекар, виши библиотекар и библиотечки саветник.“ Тек у члану 58б прецизира се да се звања стичу по одговарајућој стручној спреми уз положени стручни библиотекарски испит, одређује се када се стиче услов за полагање стручног испита и висина трошкова. Овај закон предвиђа постојање Централне библиотеке Војводине, али не и која би то била, него само да Извршно веће одређује библиотеку којој поверава ове послове. С тим у вези, „Стручни библиотекарски испит полаже се у библиотеци коју одреди покрајински орган управе надлежан за послове културе“, на српскохрватском, хрватско-српском, мађарском, словачком, румунском и русинском језику (члан 59). За разлику од Закона у СР Србији, покрајински Закон бави се условима за стицање стручних звања вишег библиотекара и библиотечког саветника.¹³ Морално-политичка подобност била је један од пресудних услова. Након овог закона усвојен је већи број правилника којима се ближе уређује рад библиотека на територији САП Војводине. За тему овога рада занимљив је Правилник о основном фонду библиотечког материјала, грађевинским објектима, опреми и стручном кадру библиотека,¹⁴ у ком се, у члану

14, који се односи на стручни кадар, прописује да на сваких 5000 „свезака библиотечког материјала“ долази најмање један стручни радник, а да је однос броја библиотечких саветника, виших библиотекара и библиотекара према броју виших књижничара или књижничара један и два. Иако је у самом Закону веома детаљно описана процедура полагања стручног испита, донесен је и Правилник о садржини и начину полагања стручног испита лица која обављају библиотечку делатност.¹⁵

Тек 1990. године, доношењем Устава Републике Србије, када покрајине у њеном саставу губе велики број овлашћења, стварају се услови за усвајање новог Закона о библиотечкој делатности, јединственог за целу територију. „Тим новим законом се обезбеђују правне претпоставке за изграђивање јединственог система библиотекарства у Србији на целом њеном подручју и он, заједно са *Законом о културним добрима*, ствара правни основ и обавезује библиотеке на убрзано изграђивање библиотечно-информационог система у Србији на савременим технолошким основама. Истовремено, ови закони обавезују и на стварање стручне кадровске основе библиотекарства према јединственим критеријумима, оспособљене на постигнућима библиотечке струке у свету“.¹⁶

Закон о библиотечкој делатности¹⁷ из 1994. био је на снази 17 година и на њему се заснивају сва подзаконска акта, прописи, правилници и стандарди у Републици Србији до 2011. године. Њиме се утврђују општи интерес, услови и начин обављања библиотечке делатности и усклађен је са стандардима и правилима европског законодавства. Донесен је у време велике кризе након ратова на подручју бивше СФРЈ и њеног распада, у условима санкција које је међународна заједница увела Србији, незапамћене инфлације која је осиромашила становништво. Она је погодила и српске библиотеке и библиотечке раднике који су остали изоловани из међународних организација и немоћни да развијају своју делатност. „Једна од највећих криза српског библиотекарства може се пратити и по законима донетим или важећим у то време. *Закон о библиотечкој делатности*

¹¹ „Pravilnik o programu i načinu polaganja stručnog ispita bibliotečkih radnika“, *Službeni glasnik SR Srbije* br. 19 (1986), u Dragan Barać, prir., *Zbirka propisa o bibliotečkoj delatnosti i bibliotekama*, 89–99.

¹² „Zakon o bibliotečkoj delatnosti i bibliotekama“, *Službeni list SAP Vojvodine* br. 10 (1974), 26 (1976), u Dragan Barać, prir., *Zbirka propisa o bibliotečkoj delatnosti i bibliotekama*, 103–117.

¹³ У члану 59а наводи се: „U zvanje višeg bibliotekara može biti izabrano lice koje ima akademski stepen magistra ili visoku stručnu spremu i najmanje 10 godina rada u bibliotečkoj delatnosti, objavljene stručne radove značajne za unapređenje bibliotečke delatnosti i sposobnost za samostalno organizovanje stručnog rada. U zvanje bibliotečkog savetnika može biti izabrano lice koje ima naučni stepen doktora nauka ili visoku stručnu spremu i najmanje 10 godina rada u bibliotečkoj delatnosti i objavljene stručne i naučne radove od posebnog značaja za unapređenje bibliotečke delatnosti.“

¹⁴ „Pravilnik o osnovnom fondu bibliotečkog materijala, građevinskim objektima, opremi i stručnom kadru biblioteka“, *Službeni list SAP Vojvodine* br. 6 (1981), u Dragan Barać, prir., *Zbirka propisa o bibliotečkoj delatnosti i bibliotekama*, 149–154.

¹⁵ „Pravilnik o sadržini i načinu polaganja stručnog ispita lica koja obavljaju bibliotečku delatnost“, *Službeni list SAP Vojvodine* br. 12 (1975), 5 (1980), u Dragan Barać, prir., *Zbirka propisa o bibliotečkoj delatnosti i bibliotekama*, 167–178.

¹⁶ Драган Бараћ, *Право у областима књије*, 97.

¹⁷ „Закон о библиотечкој делатности“, *Службени гласник РС* бр. 34 (1994), https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=285 (преузето 26. 8. 2016).

(1994) из кога је искључена широка проблематика школских библиотека и завичајне грађе, *Закон о културним добрима* (1994), који је релативизовао достављање обавезног примерка штампаних публикација библиотекама, те *Закон о ауторском праву* (1978, измене и допуне 1986, 1990), којим су остала практично нерешена права над електронским публикацијама, а нерегулисане обавезе око умножавања, прештампавања и превођења дела других аутора, имали су далекосежне последице, јер су „изнуђени“ у време великих турбуленција и јер су на снази остали наредних петнаестак година¹⁸.

Положај запослених у библиотекама одређује се Законом о радним односима и Законом о радним односима у државним органима, а њихова права, обавезе, одговорности и питање зарада Посебним колективним уговором за библиотеке, музеје, архиве, кинотеке и заводе за заштиту споменика културе и Колективним уговором о изменама и допунама колективног уговора за библиотеке, музеје, архиве, кинотеке и заводе за заштиту споменика културе.¹⁹ Од члана 21. до 25. Закон се бави пословима и стручном спремом и условима за полагање стручног испита, као и стручним звањима библиотечких радника. „Полазећи од дефиниције библиотечке делатности, која у себи садржи и информациону делатност (стварање и дистрибуцију научних и других информација на основу библиотечке грађе, за разлику од делатности јавног информисања путем медија) и делатности заштите покретних културних добара (стара и ретка књига), у ставу 1 чл. 25 предвиђена су одговарајућа, најчешће заступљена стручна звања, и то: у библиотекарству – библиотекар, библиограф и археограф, у информатици – информатор и документалист и у заштити старе и ретке књиге – конзерватор.“²⁰ За њих је прописан и виши степен стручних звања, као и звање саветника. Први пут се, у овом закону, предвиђају виша звања и за стручне раднике са средњом и вишом стручном спремом – самостални књижничар и самостални виши књижничар. Од подзаконских аката, ову тему ближе регули-

шу Правилник о врсти стручних послова у библиотеци, врсти и степену стручне спреме за њихово обављање,²¹ Правилник о ближим условима за стицање звања лица која обављају стручне послове у библиотеци²² и Правилник о програму стручног испита у библиотечкој делатности и начину његовог полагања.²³

Преглед одредби из наведених закона које се односе на положај и стручни статус, показује да се, од првих послератних курсева за обуку библиотекара, инсистира на обучавању и усавршавању стручних радника. Међутим, оно што Закон из 1994. године занемарује јесте могућност њиховог формалног образовања на високошколском нивоу. Школске 1980/81. на Филолошком факултету Универзитета у Београду основан је Смер за библиотекарство, Група за библиотекарство и информатику уведена је у Центру за постдипломске, специјалистичке и докторске студије 1990, а Катедра за библиотекарство и информатику обновљена школске 1991/92. године.²⁴ Према подацима које Бојана Вукотић објављује у тексту „Стање и перспективе развоја особља јавних библиотека у Србији“, „Један број библиотекара из Србије завршио је последипломске студије у Сарајеву и Загребу, што је, у периоду недостатка одговарајуће катедре, значајно поправило квалификациону структуру библиотечког кадра и унапредило квалитет услуга у библиотекама и информационим центрима. Поред тога, преко стотину студената дипломирало је на Катедри за мађарски језик и књижевност – смер библиотекарство Универзитета у Новом Саду (1976–1994).“²⁵

²¹ „Правилник о врсти стручних послова у библиотеци, врсти и степену стручне спреме за њихово обављање“, *Службени гласник РС* бр. 34 (1994), у Драган Бараћ, *Коментар Закона о библиотечкој делатности са прашећим пројектима*, 51–55.

²² „Правилник о ближим условима за стицање звања лица која обављају стручне послове у библиотеци“, *Службени гласник РС* бр. 63 (1994), у Драган Бараћ, *Коментар Закона о библиотечкој делатности са прашећим пројектима*, 57–59.

²³ „Правилник о програму стручног испита у библиотечкој делатности и начину његовог полагања“, *Службени гласник РС* бр. 20 (1995), у Драган Бараћ, *Коментар Закона о библиотечкој делатности са прашећим пројектима*, 61–70.

²⁴ Катедра за библиотекарство и информатику, „Историјат“, Филолошки факултет Универзитета у Београду, <http://www.fil.bg.ac.rs/lang/sr/katedre/bibliotekarstvo-i-informatika/istorijat/> (преузето 25. 6. 2016).

²⁵ Бојана Вукотић, „Стање и перспективе развоја особља јавних библиотека у Србији“, *Библиошкар* год. L, св. 1–2 (2008): 71–72. Опширније о овој теми и у Гордана Стокић Симончић, „Библиотечарска професија у Србији данас“, *Библиотечки билтен* бр. 9/10 (2002): 14–18; Гордана Стокић, „Запослени у библиотекама о себи или има ли места осећању инфериорности?“, *Библиотечки билтен* бр. 7/8 (2002): 11–16.

¹⁸ Гордана Стокић Симончић и Жељко Вучковић, „У потрази за професионалним идентитетом: библиотекарство у Србији 1991–2011“, у *Библиошке и идентитетске* (Панчево: Градска библиотека; Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета, 2012), 109–110.

¹⁹ Према Драган Бараћ, *Коментар Закона о библиотечкој делатности са прашећим пројектима* (Београд: Народна библиотека Србије, 1995), 13.

²⁰ Исто, 23.

Прилике у друштву и библиотечко-информационој делатности у Републици Србији које су довеле до доношења Закона о библиотечко информационој делатности 2011. године

Период између 1994. и 2011. године донео је мноштво промена. Након завршетка ратова, од некадашње СФРЈ настало је пет нових држава: Словенија, Хрватска, Босна и Херцеговина (са два ентитета: Федерацијом БиХ и Републиком Српском), Македонија и Савезна Република Југославија – СРЈ (у чијем саставу су се налазиле Србија и Црна Гора). Након НАТО бомбардовања СРЈ 1999. Аутономна Покрајина Косово и Метохија је остала под протекторатом УН, а 2008. године прогласила независност. Петооктобарске промене 2000. године држави су донеле демократске реформе и тежње ка приступању европској заједници. Земља се вратила у међународне организације. СРЈ престаје да постоји 2006. године, када из ње иступа Црна Гора, те Република Србија постаје независна држава.

Библиотечко-информациона делатност у овом периоду такође доживљава велике промене. Убрзани развој информационих технологија, опреме, појава интернета захтевали су прилагођавање и унапређивање делатности. Обновљају се прекинуте везе са републикама бивше СФРЈ, а јединствени библиотечко-информациони систем се обнавља 2003. године формирањем узајамне базе подата СОВИВ.СР на информатичкој платформи коју је обезбедио ИЗУМ (Institut informacijskih znanosti – IZUM).²⁶ У бази се тада налазило око 1.400.000 библиографских записа и послужила је као основа за формирање Виртуелне библиотеке Србије (ВБС)²⁷ као централног електронског каталога. Њега су чиниле базе података Библиотеке Матице српске, Народне библиотеке Србије, Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ и Југословенског библиографског института. ВБС допуњују својим записима све библиотеке чланице СОВИВ-а (Кооперативни онлајн библиографски систем и

сервиси).²⁸ Од 2003. године развија се Дигитална Народна библиотека Србије која је „изграђена у складу са принципима отвореног приступа знању и информацијама. Дигитализована грађа из колекција Народне библиотеке Србије представља јавно национално добро.“²⁹

Године 2001. покренута је иницијатива за оснивање Конзорцијума библиотека Србије за обједињену набавку (КоБСОН) чији су циљеви: „оптимизована набавка страних научних информација, прелазак са папирних издања на електронска, унапређење приступа електронским информацијама, промоција домаћег научног издаваштва.“³⁰

И Библиотекарско друштво Србије, као добровољна, независна, непрофитна и професионална организација која повезује библиотечко-информационе стручњаке у Републици Србији, интензивирало је свој рад и обновило чланство у Светској федерацији библиотечких удружења и институција (IFLA) од 2007. и Европском бироу библиотечких и информационих асоцијација (EBLIDA) од 2009 године.³¹

Заједница матичних библиотека делује од 2005. године као асоцијација која се брине о изграђивању јединственог библиотечко-информационог система, унапређењу матичних функција и матичности, као и библиотечко-информационог система у Републици Србији. Чине је Народна библиотека Србије, Библиотека Матице српске, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ и мрежа матичних библиотека Републике Србије.³²

Исте године, на Педагошком факултету у Сомбору основана је Група за школске библиотекарке. Акредитоване су основне академске студије у трајању од три године.³³

„Као научна дисциплина библиотекарство је верификовано тек 2007. године, пошто га је Министарство за науку и технолошки развој уврстило у

²⁶ Institut informacijskih znanosti – IZUM (Марибор, Словенија) у бившој СФРЈ обављао је функције информационог центра у којем се обављала узајамна каталогизација и развојног сервиса.

²⁷ СОВИВ.СР Кооперативни онлајн библиографски систем и сервис, Виртуелна библиотека Србије, <http://www.vbs.rs/cobiss/> (преузето 1. 9. 2016).

²⁸ СОВИВ.СР Кооперативни онлајн библиографски систем и сервис, „Библиотеке чланице“, http://vbshome.vbs.rs/or_cobissu/biblioteke-sc.asp (преузето 16. 6. 2016).

²⁹ Дигитална Народна библиотека Србије, <http://www.digitalna.nb.rs/> (преузето 1. 9. 2016).

³⁰ КоБСОН, „О Конзорцијуму“, http://kobson.nb.rs/kobson/o_konzorcijumu.1.html (преузето 1. 9. 2016).

³¹ Библиотекарско друштво Србије, „О нама“, http://bds.rs/wordpress/?page_id=2 (преузето 25. 6. 2016).

³² Народна библиотека Србије, *Заједница матичних библиотека*, <https://www.nb.rs/pages/article.php?id=1318> (преузето 25. 6. 2016).

³³ Детаљније у Жељко Вучковић и Борјанка Трајковић, „Студије школског библиотекарства на Педагошком факултету у Сомбору“, *Панчевачко читалиште* Година IX, број 16 (мај 2010): 9–11.

ред наука које се изучавају у нашим високошколским образовним институцијама.³⁴

Народна скупштина Републике Србије усвојила је Предлог закона о утврђивању надлежности Аутономне Покрајине Војводине 2002. године, а 2009. Закон о утврђивању надлежности Аутономне Покрајине Војводине,³⁵ по ком, преко својих органа:

- оснива архиве, музеје, библиотеке, позоришта, заводе и друге установе у области културе (члан 41. 3),
- у складу са законом којим се уређује област заштите културних добара утврђује функције матичних установа у области заштите културних добара, између осталих, Библиотеке Матице српске у Новом Саду (члан 42. 1),
- именује чланове управног и надзорног одбора и директоре ових установа (члан 42. 4),
- „АП Војводина, преко својих органа, у области библиотечке делатности, у складу са законом: 1) утврђује мрежу библиотека на територији АП Војводине; 2) оснива библиотеке којима се на територији АП Војводине утврђују матичне функције; 3) утврђује ближе услове за рад библиотека; 4) утврђује испуњеност услова за почетак рада и обављање делатности библиотека; 5) утврђује састав управних и надзорних одбора у библиотекама које обављају матичну функцију и именује чланове тих органа; 6) именује и разрешава директоре библиотека које обављају матичне функције, уз сагласност директора Народне библиотеке Србије; 7) образује комисију за полагање стручног испита запослених у библиотекама; 8) врши надзор над радом организација које обављају библиотечку делатност на територији АП Војводине“ (члан 45).

У складу са својим надлежностима, које су Покрајини враћене после две деценије, Извршно веће АП Војводине склопило је уговор са Природно-математичким факултетом Универзитета у Новом Саду о увођењу програмског пакета БИСИС³⁶ као

предуслова за стварање јединственог библиотечко-информационог система. Имплементиран је у пет матичних библиотека³⁷ на територији АП Војводине, а прикључиле су се и Библиотека града Београда и Библиотека шабачка. Ово се није показало као добро решење јер је разјединило јединствени библиотечко-информациони систем на територији Републике, али су библиотеке које су му приступиле пронашле свој интерес у његовој примени (пре свега, обезбеђен је бесплатно матичним библиотекама у Војводини и успешно су укључене базе рађене у старијим и разноврсним програмима за обраду и циркулацију библиотечке грађе) и могућност приступа COBISS-у у својству придружених чланова (што се до сада није остварило).

Положај библиотечких радника у Закону о библиотечко-информационој делатности из 2011. године и подзаконским актима

После 17 година значајних промена у друштву и у библиотечко-информационој делатности у Србији, 23. 7. 2011. је усвојен, а од 24. 1. 2012. године је у примени Закон о библиотечко-информационој делатности.³⁸ Нови закон је требало усагласити са међународним, посебно европским стандардима и прописима, у складу са тежњом ка прикључењу Европској унији, и уважити развој информационих технологија и њихове примене у библиотечарству. Отуда се први пут у домаћем законодавству уводи појам библиотечко-информационе, уместо библиотечке делатности.

Положају библиотечких радника посвећен је одељак X Запослени у библиотеци (чланови 45–49). Наводи се да послове у библиотеци, у зависности од врсте и сложености, обављају лица са одговарајућим образовањем и положеним стручним испитом: књижничари (средњошколско образовање), виши књижничари (више), библиотекари (студије првог степена у трајању од три године) и дипломирани библиотекари (студије првог и другог степена у трајању од најмање четири године), као и волонтери и „стручњаци других струка“. Након

³⁴ Гордана Стокић Симончић и Жељко Вучковић, „У потрази за професионалним идентитетом: библиотечарство у Србији 1991–2011“, 117..

³⁵ „Закон о утврђивању надлежности Аутономне Покрајине Војводине“, *Службени Гласник РС* бр. 99 (2009), 67 2012 – УС, https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3300 (преузето 26. 8. 2016).

³⁶ BISIS Bibliotečki informacioni sistem, „Pregled razvoja BISIS-a“, <http://www.bisis.rs/program/pregled-razvoja-bisis/> (преузето 26. 8. 2016).

³⁷ У Сремској Митровици, Новом Саду, Кикинди, Зрењанину и Панчеву, док су библиотеке у Сомбору и Суботици приступиле COBISS-у. Библиотека у Вршцу тада још није била матична, али је и она у COBISS систему.

³⁸ „Закон о библиотечко-информационој делатности“, *Службени Гласник Републике Србије* бр. 52 (2011), <http://www.kultura.gov.rs/cyr/dokumenti/propisi-iz-oblasti-kulture/-zakon-o-bibliotecko-informacionoj-delatnosti> (преузето 26. 8. 2016).

тога, одређују се услови за полагање стручног испита (члан 47), стручна звања и виша стручна звања и услови за њихово стицање и, по први пут, обавеза сталног стручног усавршавања запослених.

Закон такође утврђује да библиотеком руководи директор којега именује и разрешава оснивач, на предлог управног одбора, на основу јавног конкурса, на четири године и с могућношћу реизбора. Уколико је библиотека матична, именује га министар културе или надлежни орган АП Војводине, уз сагласност управника Народне библиотеке Србије. Уколико библиотека није матична, сагласност за именовање, односно разрешење, даје директор надлежне матичне библиотеке. „За директора библиотеке именује се лице које има високо образовање и најмање три године радног искуства у култури и које испуњава друге услове утврђене статутом библиотеке“ (члан 17).

Положајем, стручним звањима и стручним усавршавањем библиотечких радника детаљније се баве подзаконска акта: Правилник о Програму стручних испита у библиотечко-информационој делатности, начину њиховог полагања и висини накнаде за рад чланова Комисије за полагање стручног испита; Правилник о ближим условима за обављање библиотечко-информационе делатности јавних библиотека; Правилник о сталном стручном усавршавању у библиотечко-информационој делатности; Правилник о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности и Правилник о ближим условима за стицање виших стручних звања у библиотечко информационој делатности.³⁹

У Закону о библиотечко-информационој делатности, по први пут, уважава се формално образовање библиотекара на високошколском нивоу, тј. студије првог и другог степена у области библиотекарства и информатике. Оно што уноси забуну јесте одређење звања дипломирани библиотекар.

У Закону, у члану 46. наводи се: „Послове дипломираног библиотекара могу да обављају: а) лица са стеченим високим образовањем на студијама првог и другог степена у области библиотекарства и информатике, у трајању од најмање четири године и положеним стручним испитом; б) лица са стеченим високим образовањем на студијама првог и другог степена у другим областима, у трајању од најмање четири године и положеним стручним испитом“. Иако је јасно да је жеља законодавца била да се, након дугогодишњих настојања, библиотекарство призна као струка⁴⁰ и професија,⁴¹ али и да се уважи стање да су у библиотекама највећим делом запослени радници са високошколским образовањем других профила, дипломирани библиотекарски стручњаци могу да буду само „они који су од високошколске акредитоване институције добили одговарајуће звање. Не од библиотеке, јер библиотека и није институција формалног образовања, не на стручном испиту који је резултат једног сасвим другачијег система, и не уверење него диплому која носи одређени број ECTS (European Credit Transfer System – Европски систем преноса бодова) и има међународни значај и важење“.⁴²

Надаље, у члану 48, у ставу 2 наводи се: „Виша стручна звања на стручним библиотечким пословима су: самостални књижничар, самостални виши књижничар, виши библиотекар, библиотекар саветник, виши дипломирани библиотекар и дипломирани библиотекар саветник“. Поставља се питање за које стручно звање да конкурише некадашњи библиотекар, сада дипломирани библиотекар (јер је завршио четворогодишње студије, независно од тога да ли из библиотекарства и информатике или неког другог профила) који је, по Закону из 1994. године и тада важећем Правилнику о ближим условима за стицање звања лица која обављају стручне послове у библиотеци, стекао звање вишег библиотекара. Ако је библиотекар, по Закону из 2011. године, лице са завршеним студијама у трајању од три године, онда је виши библиотекар, по Правилнику о ближим условима за стицање виших

³⁹ „Правилник о Програму стручних испита у библиотечко-информационој делатности, начину њиховог полагања и висини накнаде за рад чланова Комисије за полагање стручног испита“, *Службени тласник РС* бр. 123 (2012); „Правилник о ближим условима за обављање библиотечко-информационе делатности јавних библиотека“, *Службени тласник РС* бр. 13 (2013); „Правилник о сталном стручном усавршавању у библиотечко-информационој делатности“, *Службени тласник РС* бр. 18 (2013); „Правилник о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности“, *Службени тласник РС* бр. 39 (2013); „Правилник о ближим условима за стицање виших стручних звања у библиотечко информационој делатности“, *Службени тласник РС* бр. 22 (2013). Интегрални текстови Правилника могу се наћи на Народна библиотека Србије, „Подзаконски акти“, <https://www.nb.rs/pages/article.php?id=1485> (преузето 26. 8. 2016).

⁴⁰ „Струка – област, грана науке, технике, знања, уметности, занимање професија“, *Речник српскохрватскога књижевног језика*, књига шеста, С – Ш (Нови Сад: Матица српска, 1976).

⁴¹ „Професија – стално, основно занимање, главна делатност за коју треба имати одређену спрему и од које појединац себе издржава“, *Речник српскохрватскога књижевног језика*, књига шеста, С – Ш (Нови Сад: Матица српска, 1976).

⁴² Гордана Стокић, „Како да postanем библиотекар?“, *Панчевачко читалиште* Година IX, број 16 (мај 2010): 1.

стручних звања у библиотечко-информационој делатности⁴³ кандидат који има стечено звање библиотекара (члан 5, став 1), а библиотекар саветник кандидат који има стечено звање вишег библиотекара (члан 6, став 1). Пошто стручни радници који су своја звања стицали по „старом“ Закону и Правилнику ипак имају четворогодишње студије, они не могу да буду у истом рангу са онима који ова звања стичу по „новом“ Закону и Правилнику. Када би се наставила оваква анализа, могло би се доћи до закључка да би они требало да конкуришу за звање вишег дипломираног библиотекара (које, између осталог, подразумева стечено звање дипломираног библиотекара, члан 7, став 1), па дипломираног библиотекара саветника (члан 8, став 1).

Колико је формално образовање, не само из области библиотекарства, ипак потцењено, може да покаже члан 7, став 3 Правилника у ком се, између осталог, наводи да је за стручно звање вишег дипломираног библиотекара потребно радно искуство у библиотечко-информационој делатности од дана стицања звања дипломираног библиотекара од најмање: „две године за кандидате који имају докторат наука из области библиотекарства и две године за кандидате који имају докторат наука из области библиотекарства и информacionих наука, из археографије, заштите културних добара и документационе области; три године за кандидате који имају академско звање магистра или мастера из области библиотекарства и информacionих наука, из археографије, заштите културних добара и документационе области; четири године за кандидате који имају стручни назив специјалисте из области библиотекарства и информacionих наука, из археографије, заштите културних добара и документационе области; три године за кандидате који имају докторат наука из других области; четири године за кандидате који имају академско звање магистра или мастера из других области“. У овом ставу се изјадначавају доктор наука, магистар, мастер и специјалиста, а критеријум за стицање вишег стручног звања су само године рада у професији. Иако је доктор наука највише академско звање и највиши степен стручне спреме, у систему стручног напредовања у Републици Србији може да стекне стручно звање вишег дипломираног библиотекара,

чак не ни дипломираног библиотекара саветника. Такође, у формулару Бодовне листе нема рубрике у којој може да се наведе мастер, магистарски рад или докторска теза и не носи ниједан бод. Докторица библиотекарства и информатике или неког другог профила, академска титула неће бити призната ни у Каталогу радних места у култури у области библиотечко-информационе делатности.⁴⁴

Правилник о ближим условима за стицање виших стручних звања у библиотечко-информационој делатности требало је да детаљније обради одредбе Закона из 2011. године, исправи пропусте Правилника о ближим условима за стицање звања лица која обављају стручне послове у библиотеци који су се показали у пракси⁴⁵ и пропише прецизнија правила за стицање виших стручних звања. За разлику од претходног, Правилник даје и Бодовну листу објављених стручних радова из области библиотекарства и информacionих наука и других стручних активности на основу које кандидати сами процењују да ли задовољавају услове за стицање жељеног стручног звања. Тиме је обезбеђена већа транспарентност у одлучивању о додели виших стручних звања и јасно утврђени критеријуми, што је велики помак у односу на претходни Правилник. Не улазећи у анализу сваке групе, односно области, а кандидат за библиотекара саветника или дипломираног библиотекара саветника мора да има најмање 20 бодова из три различите групе према Бодовној листи од дана стицања претходног звања (члан 6, став 3, односно члан 8, став 3), не може а да се не запази непрецизност у 1. групи у

⁴⁴ Република Србија, Министарство културе и информисања, Министарство државне управе и локалне самоуправе, *Каталог радних места у култури: радна верзија*, <http://www.mduls.gov.rs/doc/dokumentata/katalog/Katalog-kultura.pdf> (преузето 25. 6. 2016).

⁴⁵ „Питање иновирања Правилника и Стручног упутства све чешће се отвара пред известиоцима који се, у наступајућој ери информатике и масовних комуникација суочавају са иницијативама кандидата чији стручни и научни радови припадају неким новим пограничним областима које су блиске библиотекарству, али које по важећим документима нису предвиђене.

Као један од суштинских отворених проблема јавља се и отворен простор за субјективност тумачења стручног доприноса у раду у библиотеци који са собом повлачи и питање тумачења смисла и сврхе додељивања стручних звања: јесу ли она признања за стручни рад и допринос развоју библиотечко-информационе делатности или у њима треба видети платне разреде? Да ли је за стицање звања дозвољено пријемно обављати основни посао дефинисан правилницима о систематизацији радних места у библиотекама или оваква врста напредовања захтева додатни ангажман у раду који је потребно отеловити у стручним радовима или другим облицима мерљивог доприноса развоју струке?“ – Драгана Милуновић, „Стручна звања у библиотечко-информационој делатности у Републици Србији у периоду 2000–2006. године“, *Бележница* бр. 17 (5. мај 2009), <http://www.biblioteka-bor.org/category/izdavstvo/beleznica/beleznica-br17/> (преузето 25. 6. 2016).

⁴³ „Правилник о ближим условима за стицање виших стручних звања у библиотечко-информационој делатности“, *Службени гласник РС* бр. 22 (2013), https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3348 (преузето 26. 8. 2016).

којој је наведено да стручни рад у категорисаном домаћем часопису доноси 1,5 бод, стручни рад у домаћем часопису 1, а стручни прилог у њему 0,5 бодова. Приликом ове формулације није узето у обзир да радови у категорисаним домаћим часописима могу да имају категорије: оригинални научни рад, прегледни или стручни рад, где су претходна два од већег значаја, али по овом бодовању, све три категорије имају исту вредност. Такође, према подацима из 2012. године, категоризована су само четири часописа из области библиотекарства и информатике: *Читалиштије* и *Археографски прилози* као научни часописи националног значаја (М52), а *Библиошкар* и *Инфошека* као научни часописи (М53),⁴⁶ од којих су *Археографски прилози* и *Инфошека* веома уско специјализовани, па могућности за објављивање у категоризованим часописима и нису тако велике.

Виша стручна звања не значе само признање за допринос развоју библиотечко-информационе делатности, него представљају и напредовање у струци које би донело и повећање зарада библиотечких радника, које су тренутно веома ниске. До ступања на снагу нове уредбе која би, на основу Каталога радних места у култури у области библиотечко-информационе делатности, требало да регулише материјални положај запослених, на снази је Уредба о коефицијентима за обрачун и исплату зарада запослених у јавним службама⁴⁷ која је потпуно неусаглашена са новим библиотечким законодавством.

Као што је већ поменуто, Закон о библиотечко-информационој делатности из 2011. године, по први пут, предвиђа стално стручно усавршавање библиотечких радника које се обавља у складу са програмима чију акредитацију врши Народна библиотека Србије, а средства обезбеђује оснивач

библиотеке (члан 49). Начини акредитације програма стручног усавршавања и организовања и спровођења сталног стручног усавршавања утврђени су Правилником о сталном стручном усавршавању у библиотечко-информационој делатности.⁴⁸ По први пут се одређује шест радних сати као најмањи обим на годишњем нивоу. „Програми се могу реализовати путем семинара, курсева, радионица, предавања и слично, уживо или на даљину“ (члан 6). Осим акредитованих програма организују се и други стручни скупови, саветовања и конференције у циљу развијања библиотечко-информационе делатности.⁴⁹

У извештају Народне библиотеке Србије о раду јавних библиотека од 2000. до 2015. године⁵⁰ наводи се да је у јавним библиотекама Србије 2015. године радило укупно 1937 стручних радника (657 у Војводини и 1280 у Централној Србији), од којих 861 са високом спремом (међу којима су 25 магистара и 6 доктора наука), 233 са вишом и 843 радника са средњом школском спремом. Овај податак показује да се смањује број радника са вишом стручном спремом јер су угашене више школе (2 године студија) и да звање виши књижничар за неко време неће постојати. Занимљиво је да се ни у једном тренутку запослени не наводе по звањима, па је нејасно да ли библиотекари (студије првог степена у трајању од три године) и дипломирани библиотекари (студије првог и другог степена у трајању од најмање четири године) спадају у запослене са високом спремом. Било би, наиме, веома важно да се подаци о њиховом броју наведу појединачно, а не збирно. Такође, нису објављени подаци о броју запослених који су стекли виша стручна звања, ни по Правилнику из 1994, ни по оном из 2013 године.⁵¹

⁴⁶ Више о томе у Драгана Сабовљев, „Како написати рад за научни часопис“, *Читалиштије* Година XII, број 23 (новембар 2013): 90–99.

⁴⁷ „Уредба о коефицијентима за обрачун и исплату плата запослених у јавним службама“, *Службени гласник РС* бр. 44/01, 15/02 – др. пропис, 15/02 – др. пропис, 30/02, 30/02, 32/02 – исправка, 32/02 – исправка, 69/02, 69/02, 78/02, 78/02, 61/03, 61/03, 121/03, 121/03, 130/03, 130/03, 67/04, 67/04, 120/04, 120/04, 5/05, 5/05, 26/05, 26/05, 26/05, 81/05, 81/05, 105/05, 105/05, 109/05, 109/05, 27/06, 27/06, 32/06, 32/06, 58/06, 58/06, 82/06, 82/06, 106/06, 106/06, 10/07, 10/07, 40/07, 40/07, 60/07, 60/07, 91/07, 91/07, 106/07, 106/07, 7/08, 7/08, 9/08, 9/08, 24/08, 24/08, 26/08, 26/08, 31/08, 31/08, 44/08, 44/08, 54/08, 54/08, 108/08, 108/08, 113/08, 113/08, 79/09, 79/09, 25/10, 25/10, 91/10, 91/10, 20/11, 20/11, 65/11, 65/11, 100/11, 100/11, 11/12, 11/12, 124/12, 124/12, 8/13) Прећишћен текст закључно са изменама из *Sl. gl. RS* бр. 8/13 које су у примени од 26/01/2013 (измене у чл.: 3а), https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3305 (преузето 1. 9. 2016).

⁴⁸ „Правилник о сталном стручном усавршавању у библиотечко-информационој делатности“, *Службени гласник РС* бр. 18 (2013), https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3347 (преузето 26. 8. 2016).

⁴⁹ Детаљније у Весна Ињац Малбаша, „Образовање библиотекара у Србији“, *Глас библиотеке* 19 (2012): 27–58, http://www.cacak-dis.rs/elektronska_izdanja/gb19/27-58-vesna-injac.pdf (преузето 1. 9. 2016).

⁵⁰ Владимир Шекуларац, „Мрежа јавних библиотека Србије у периоду од 2000. до 2015. године“, https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=4853 (преузето 30. 8. 2016).

⁵¹ Последњи подаци објављени су у наведеном тексту Драгане Милуновић, закључно са 2006. годином. Владимир Шекуларац се у својој анализи позива на текст Бојане Вукотић, „Особље у мрежи јавних библиотека у Србији у 2005. години“. У овом тексту рад је поменуто под насловом „Стање и перспективе развоја особља јавних библиотека у Србији“, јер је објављен у часопису *Библиошкар* као проширена и допуњена верзија, која такође не може да пружи потребне податке пошто се завршава 2006. годином.

„За обављање стручних послова у јавним библиотекама неопходно је обучено стручно особље као један од основних ресурса сваке библиотеке. Према IFLA/UNESCO Манифесту за јавне библиотеке јавну библиотеку је неопходно ефикасно организовати и одржавати професионалне стандарде рада, а да би се осигурале одговарајуће услуге незаобилазно је стручно усавршавање и континуирано образовање библиотекара. Према IFLA/UNESCO Смерницама за развој јавних библиотека јавној библиотеци треба обезбедити одговарајуће образовано особље, са одговарајућом обуком, а да би се заједници пружила најбоља могућа услуга неопходно је да се одржава добро обучено и веома мотивисано особље“ наводи Владимир Шекуларац. У IFLA/UNESCO Смерницама за развој јавних библиотека пише и да: „У јавним библиотекама постоје следеће категорије запослених: обучени библиотекари, библиотечки помоћници, квалификовано специјализовано особље, помоћно особље. (...) Обучени библиотекари су стручни запослени који су прошли студије библиотечарства и информатике до дипломског нивоа“.⁵²

Владимир Шекуларац, аутор текста „Мрежа јавних библиотека Србије у периоду од 2000. до 2015. године“, наводи да је извештај рађен по различитим критеријумима због промене закона и подзаконских аката. Ипак се мора приметити да је Закон о библиотечко-информационој делатности на снази четири, а подзаконска акта две или три године, тако да би морали да постоје квантитативни подаци који би показали колико се ови прописи примењују када су у питању положај и статус библиотечких радника.

Закључна разматрања

У раду се анализирају Закон о библиотечко-информационој делатности из 2011. године и подзаконска акта која га прате, да би се утврдило да ли су они добра основа за побољшање положаја и статуса стручних радника у јавним библиотекама. Оно што је, међутим, постало јасно, јесте да се положај стручних радника у библиотечком законодавству не може посматрати изван историјских превирања и убрзаног развоја информационих технологија, појаве и примене интернета и стварања глобалних мрежа, посебно на крају 20. и почетку 21. века,

који су потпуно изменили улогу и организацију јавних библиотека. У том процесу веома су важне намере и иницијативе да се створи професионални, образовани и обучени кадар. То је морало да доведе и до промене законске основе за њихово деловање. Због тога је дат преглед закона и пратећих аката о библиотекама и библиотечкој, потом и библиотечко-информационој делатности.

Закон о библиотечко-информационој делатности је дуго припреман и од њега се много очекивало. Када су у питању статус и положај библиотечких радника, било је немогуће негирати њихово формално образовање на високошколском нивоу, упркос омаловажавању библиотечарства као науке и стручности свршених студената које непрекидно показује један број стручних радника. По овом феномену смо вероватно јединствени у свету. Интересантан је податак да се расправе о овој теми веома интензивно и жучно воде на друштвеним мрежама, али ауторка, истражујући грађу за овај рад, није наишла ни на један текст који би аргументовано и јавно образложио овакав став. Зато је учињен покушај да се у Закону, под стручно звање „дипломирани библиотекар“ подведу и дипломирани библиотекари и они који то нису. Иницијатива да свршени студенти библиотечарства и информатике добију предност приликом запошљавања такође је веома оштро критикована, иако не може да се замисли да су, на пример, приликом запошљавања у суду, дипломирани правник и дипломирани економиста равноправни. Колико дипломираних библиотекара раде у библиотекама и колико доприносе њиховом развоју говори и истраживање Милана Васиљевића и Весне Вуксан „Дипломци, где сте?“⁵³ У исто време, библиотечки радници са великим интересовањем прате светска искуства, где, у највећем броју случајева, библиотечко-информационој делатност развија професионални кадар образован на смеровима за библиотечарство и информатику.

С друге стране, од Другог светског рата до данашњих дана, професију су унапређивали и библиотечки радници других стручних профила и притом нису били мање успешни. Пратећи законе и подзаконска акта од 1960. до Закона из 2011. године уочава се да се библиотечка звања стичу по врсти стручне спреме уз положен стручни испит, а

⁵² IFLA/UNESCO Смернице за развој јавних библиотека, 50.

⁵³ Милан Васиљевић и Весна Вуксан, „Дипломци, где сте?“, *Панчевачко читалиште* Година IX, број 17 (новембар 2010): 15–19.

виша стручна звања на основу заслуга у свакодневном послу и броја објављених радова.

Тако је Закон из 2011. године донео покушај компромиса који је унео више забуне него што је помирио стручну јавност. Последице оваквог решења најочљивије су приликом стицања виших стручних звања, где се више не зна ко је шта „по старом” или „по новом”. Уочљиво је само да података колико их је кандидата стекло – нема. На веб-страници Народне библиотеке Србије, „Стручна звања” постоје само Пословник и документи за преузимање, а у одељку Анализе текст Драгана Милуновић из 2006. године.⁵⁴ Наведени извештај Владимира Шекуларца о раду матичних библиотека за период од 2000. до 2015. године тиме се једноставно не бави. Поставља се озбиљно питање зашто НБС, као национална библиотека, не објављује ове податке.

На Јавној расправи о нацрту закона о изменама и допунама закона о библиотечко-информационој делатности одржаној 26. децембра 2014. године у Београду одбијена је иницијатива проф. др Гордане Стокић Симончић, шефа Катедре за библиотекарство и информатику Филолошког Факултета Универзитета у Београду „да послове дипломираног библиотекара могу да обављају: а) лица са стеченим високим образовањем на студијама првог и другог степена у области библиотекарства и информатике, у трајању од најмање четири године и положеним стручним испитом; б) лица са стеченим високим образовањем на студијама првог и другог степена у другим областима, у трајању од најмање четири године, уз обавезу да, три године од запошљавања у библиотеци, стекну 60 ЕСПБ бодова на акредитованим специјалистичким или мастер студијама библиотечко-информационог профила и да положи стручни испит”.⁵⁵ Ово решење могло је да послужи као компромис, али га је одбила и

стручна јавност, једним делом толико подељена да не жели ни да узме у обзир аргументе са било које стране, а другим делом из практичних разлога – финансијских.

Иако се у раду посматра само положај и статус библиотечких радника, тема финансирања не може да се избегне. У сваком закону од 1960. наопамо, одређено је ко финансира јавне библиотеке. Према Закону из 2011. (као и према претходном) највећим делом то чини оснивач – тј. град или општина, а матичну делатност и одређене пројекте и програме финансирају или суфинансирају АП Војводина, односно Република Србија. Тако је оснивач, по Закону, дужан да финансира трошкове стручног испита и стручног усавршавања. Међутим, трошкове последипломских, мастер, односно докторских студија носе сами запослени који желе да унапреде своје формално образовање. Постоји и драстични пример да оснивач не поштује законом одређено и стечено више стручно звање библиотекара саветника и не признаје коефицијент који му по Уредби припада.

Стање у библиотекама, када је материјални аспект у питању, све је лошије. Новац се не добија ни за најосновније трошкове, а рационализација радних места у јавном сектору прво је погодила културу, као да ту има највише запослених. Када је донесен Правилник о критеријумима и стандардима за финансирање установе која обавља делатност основног образовања и васпитања⁵⁶ који је довео школске библиотеке до затварања реагвале су неке матичне библиотеке, националне нису. Онда су почела отпуштања и у јавним и гашење огранака.⁵⁷

Стручно усавршавање се не плаћа, зато многи запослени остају без шест радних сати које су по Закону дужни да имају јер, уколико се акредитовани програми не организују у библиотеци, нема средстава за путовања. У том смислу, учешће на неким међународним саветовањима или конгресима (IFLA-е, на пример) постаје недостижно већини стручних радника, а не бодује се по Правилнику о ближним условима за стицање виших стручних

⁵⁴ Драгана Милуновић, „Стручна звања у библиотечко-информационој делатности у Републици Србији у периоду 2000–2006. године”, у Народна библиотека Србије, „Стручна звања – Анализа”, https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=1900 (преузето 25. 6. 2016). Исти текст објављен је у Бележница бр. 17 (5. мај 2009), <http://www.bibliotekabor.org/category/izdavastvo/beleznica/beleznica-br17/> (преузето 25. 6. 2016).

⁵⁵ Министарство културе и информисања Републике Србије, „Извештај о спроведеној јавној расправи о Нацрту закона о изменама и допунама закона о библиотечко-информационој делатности”, <http://www.kultura.gov.rs/lat/dokumenti/javne-rasprave/javna-rasprava-o-nacrtu-zakona-o-izmenama-i-dopunama-zakona-o-bibliotecko-informacionoj-delatnosti/izvestaj-o-sprovedenoj-javnoj-raspravi-o-nacrtu-zakona-o-izmenama-i-dopunama-zakona-o-bibliotecko-informacionoj-delatnosti> (преузето 1. 9. 2016).

⁵⁶ „Правилник о критеријумима и стандардима за финансирање установе која обавља делатност основног образовања и васпитања”, <http://www.mpn.gov.rs/pravilnik-o-kriterijumima-i-standard/> (преузето 15. 6. 2016).

⁵⁷ „Пола сомборске општине остаје без библиотека”, <http://www.politika.rs/scclanak/360107/Pola-somborske-opstine-ostaje-bez-bibliote> (преузето 1. 9. 2016).

звања у библиотечко-информационој делатности. Зараде запослених су смањене, а када је и дошло до њиховог повећања у јавном сектору, област културе је била заобиђена.

Актуелни Закон о библиотечко-информационој делатности и подзаконски акти омогућавају

унапређење многих сегмената професионалне делатности, али положај и статус стручних радника нису унапређени, било због неусклађености са другим прописима који уређују њихов рад, било услед непрецизног и површног тумачења његових одредаба.

Литература и извори:

1. Barać, Dragan, prir. *Zbirka propisa o bibliotečkoj delatnosti i bibliotekama*. Београд: Minel – Privredno finansijski vodič, 1986.
2. Бараћ, Драган. *Коментар Закона о библиотечкој делатности са истражењим прописима*. Београд: Народна библиотека Србије, 1995.
3. Бараћ, Драган. *Право у области књије*. Београд: Народна библиотека Србије, 2014.
4. Библиотекарско друштво Србије. „О нама“. http://bds.rs/wordpress/?page_id=2 (преузето 25. 6. 2016).
5. BISIS Bibliotečki informacioni sistem. „Pregled razvoja BISIS-a“. <http://www.bisis.rs/program/pregled-razvoja-bisisa/> (преузето 26. 8. 2016).
6. Васиљевић, Милан и Весна Вуксан. „Дипломци, где сте?“. *Панчевачко читалиште* Година IX, број 17 (новембар 2010): 15–19.
7. Вукотић, Бојана. „Стање и перспективе развоја особља јавних библиотека у Србији“. *Библиотекар* год. L, св. 1–2 (2008): 67–87.
8. Вучковић, Жељко и Борјанка Трајковић. „Студије школског библиотекарства на Педагошком факултету у Сомбору“. *Панчевачко читалиште* Година IX, број 16 (мај 2010): 9–11.
9. Дигитална Народна библиотека Србије. <http://www.digitalna.nb.rs/> (преузето 1. 9. 2016).
10. „Закон о библиотечко-информационој делатности“. *Службени гласник Републике Србије* бр. 52 (2011). <http://www.kultura.gov.rs/cyr/dokumenti/propisi-iz-oblasti-kulture/-zakon-o-bibliotecko-informacionoj-delatnosti> (преузето 26. 8. 2016).
11. „Закон о библиотечкој делатности“. *Службени гласник РС* бр. 34 (1994). https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=285 (преузето 26. 8. 2016).
12. „Закон о утврђивању надлежности Аутономне Покрајине Војводине“. *Службени Гласник РС* бр. 99 (2009), 67 (2012 – УС). https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3300 (преузето 26. 8. 2016).
13. Ињац Малбаша, Весна. „Образовање библиотекара у Србији“. *Глас библиотеке* 19 (2012): 27–58. http://www.sacak-dis.rs/elektronska_izdanja/gb19/27-58-vesna-injac.pdf (преузето 1. 9. 2016).
14. *IFLA/UNESCO Смернице за развој јавних библиотека*. Београд: Народна библиотека Србије; Библиотека града Београда, 2005.
15. Катедра за библиотекарство и информатику. „Историјат“. Филолошки факултет Универзитета у Београду. <http://www.fil.bg.ac.rs/lang/sr/katedre/bibliotekarstvo-i-informatika/istorijat/> (преузето 25. 6. 2016).
16. KoBSON. „О Konzorcijumu“. http://kobson.nb.rs/kobson/o_konzorcijumu.1.html (преузето 1. 9. 2016).
17. Милуновић, Драгана. „Стручна звања у библиотечко-информационој делатности у Републици Србији у периоду 2000–2006. године“. *Бележница* бр. 17 (5. мај 2009). <http://www.biblioteka-bor.org/category/izdavstvo/beleznica/beleznica-br17/> (преузето 25. 6. 2016).

Сабовљев Д. „Библиотечко законодавство и положај запослених у јавним библиотекама у Србији“, 3–17

18. Министарство културе и информисања Републике Србије. „Извештај о спроведеној јавној расправи о Нацрту закона о изменама и допунама закона о библиотечко-информационој делатности“. <http://www.kultura.gov.rs/lat/dokumenti/javne-rasprave/javna-rasprava-o-nacrtu-zakona-o-izmenama-i-dopunama-zakona-o-bibliotecko-informacionoj-delatnosti/izvestaj-o-sprovedenoj-javnoj-raspravi-o-nacrtu-zakona-o-izmenama-i-dopunama-zakona-o-bibliotecko-informacionoj-delatnosti> (преузето 1. 9. 2016).
19. Народна библиотека Србије. *Заједница матичних библиотека*. <https://www.nb.rs/pages/article.php?id=1318> (преузето 25. 6. 2016).
20. Народна библиотека Србије. „Подзаконски акти“. <https://www.nb.rs/pages/article.php?id=1485> (преузето 26. 8. 2016).
21. „Пола сомборске општине остаје без библиотека“. <http://www.politika.rs/scc/clanak/360107/Pola-somborske-opstine-ostaje-bez-biblioteka> (преузето 1. 9. 2016).
22. „Правилник о ближним условима за стицање виших стручних звања у библиотечко информационој делатности“. *Службени гласник РС* бр. 22 (2013). https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3348 (преузето 26. 8. 2016).
23. „Правилник о критеријумима и стандардима за финансирање установе која обавља делатност основног образовања и васпитања“. <http://www.mpn.gov.rs/pravilnik-o-kriterijumima-i-standard/> (преузето 15. 6. 2016).
24. „Правилник о сталном стручном усавршавању у библиотечко-информационој делатности“. *Службени гласник РС* бр. 18 (2013). https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3347 (преузето 26. 8. 2016).
25. Република Србија, Министарство културе и информисања, Министарство државне управе и локалне самоуправе. *Каталог радних места у култури: радна верзија*. <http://www.mduls.gov.rs/doc/dokumenta/katalog/Katalog-kultura.pdf> (преузето 25. 6. 2016).
26. Сабовљев, Драгана. „Како написати рад за научни часопис“. *Читалиште* Година XII, број 23 (новембар 2013): 90–99.
27. Стаматовић, Десанка. „О библиотекарској професији – историја и перспектива“. У *Библиотекарство на крају века: зборник радова*, 3–16. Београд: Библиотекарско друштво Србије, 1996.
28. Стокић, Гордана. „Запослени у библиотекама о себи или има ли места осећању инфериорности?“. *Библиотечки билтен* бр. 7/8 (2002): 11–16.
29. Стокић, Гордана. „Како да постанем библиотекар?“. *Панчевачко читалиште* Година IX, број 16 (мај 2010), 1.
30. Стокић Симончић, Гордана. „Библиотекарска професија у Србији данас“. *Библиотечки билтен* бр. 9/10 (2002): 14–18.
31. Стокић Симончић, Гордана и Жељко Вучковић. *Библиотеке и идентитет: пролећна година за историју модерног српског библиотекарства*. Панчево: Градска библиотека; Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета, 2012.
32. „Уредба о коефицијентима за обрачун и исплату плата запослених у јавним службама“. *Службени гласник РС* бр. 44/01, 15/02 – др. пропис, 15/02 – др. пропис, 30/02, 30/02, 32/02 – исправка, 32/02 – исправка, 69/02, 69/02, 78/02, 78/02, 61/03, 61/03, 121/03, 121/03, 130/03, 130/03, 67/04, 67/04, 120/04, 120/04, 5/05, 5/05, 26/05, 26/05, 26/05, 81/05, 81/05, 105/05, 105/05, 109/05, 109/05, 27/06, 27/06, 32/06, 32/06, 58/06, 58/06, 82/06, 82/06, 106/06, 106/06, 10/07, 10/07, 40/07, 40/07, 60/07, 60/07, 91/07, 91/07, 106/07, 106/07, 7/08, 7/08, 9/08, 9/08, 24/08, 24/08, 26/08, 26/08, 31/08, 31/08, 44/08, 44/08, 54/08, 54/08, 108/08, 108/08, 113/08, 113/08, 79/09, 79/09, 25/10, 25/10, 91/10, 91/10, 20/11, 20/11, 65/11, 65/11, 100/11, 100/11, 11/12, 11/12, 124/12, 124/12, 8/13) 8/13) Преčišćen tekst zaključno sa izmenama iz *Sl. gl.* RS бр. 8/13 које су у примени од 26/01/2013 (измене у чл.: 3а). https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3305 (преузето 1. 9. 2016).
33. COBISS.SR Кооперативни онлајн библиографски систем и сервиси. *Виртуелна библиотека Србије*. <http://www.vbs.rs/cobiss/> (преузето 1. 9. 2016).
34. COBISS.SR Кооперативни онлајн библиографски систем и сервиси. „Библиотеке чланице“. http://vbshome.vbs.rs/sr/o_cobissu/biblioteke-sc.asp (преузето 16. 6. 2016).
35. Шекуларац, Владимир. „Мрежа јавних библиотека Србије у периоду од 2000. до 2015. године“. https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=4853 (преузето 30. 8. 2016).

Library Legislation and the Position of Employees in Public Libraries in Serbia

Summary

This paper deals with the legal status of professional workers in public libraries in Serbia. It analyzes the achievements of library legislation prior to adoption of the Law on Library and Information Science Activities (2011), and the regulations adopted since the beginning of its implementation in 2012. The objective of the study was to determine whether these legal acts constitute a good basis for improving the status of employees. The assumption is that the law should enable advancement and training of library workers in accordance with the new role of public libraries which they have obtained due to the development of a global network and information technology. Legislation that standardizes and regulates their work has to be changed, upgraded and harmonized with international regulations and standards in order to provide the basis on which Serbian public libraries become part of a global library and information system.

Library legislation in Serbia, as an independent country or part of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, the Kingdom of Yugoslavia, the Socialist Federal Republic of Yugoslavia or the Federal Republic of Yugoslavia, has a long tradition. It has followed the development of libraries, regulated their work and harmonized itself with international regulations. However, library legislation in our country is not sufficiently explored and, therefore, there is not much information on how it is applicable in practice, to what extent it is possible to obey certain provisions of the laws and regulations in this field, given the state in which the whole society finds itself in a certain period, or how it is harmonized with other laws applied in the library and information field, and which are an essential part of the organization of its functioning.

The paper concludes that the current Law on Library and Information Science Activities and subordinate legislation enable improvement of many segments of the professional activities, but the position of professional workers and their status are not improved, either due to lack of harmonization with other regulations governing their work, or due to imprecise and superficial interpretations of its provisions.

Keywords:

public libraries, legislation, Serbia, Socialist Federal Republic of Yugoslavia, international regulations, international standards, library workers, formal education, professional titles, professional training

Примљено: 29. септембра 2016.

Исправке рукописа: 5. октобра 2016.

Прихваћено за објављивање: 10. октобра 2016.